

О. І. Дудка,
аспірант, Академія муніципального управління

ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

O. Dudka,
postgraduate student, Academy of Municipal Administration

OBJECTIVE NECESSITY STATE REGULATION OF AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY

У статті розглядається проблема об'єктивної необхідності та принципи державного регулювання аграрного сектора економіки. Виявлено, що в силу своїх специфічних особливостей, циклічності виробництва аграрний сектор не може в повній мірі та на рівних умовах брати участь у міжгалузевій конкуренції. Визначено, що роль аграрного сектора слід розглядати з різних позицій і, перш за все, з економічної, соціальної, екологічної та політичної. Доведено, що об'єктивна необхідність державного регулювання аграрного сектора економіки зумовлена рядом причин, які можна умовно розділити на дві групи: специфічні, відмінні від інших галузей особливості сільськогосподарського виробництва; недосконалість ринкових механізмів в регулюванні окремих аспектів діяльності аграрного ринку. Крім того, уточнено і систематизовано цілі, функції та принципи державного регулювання аграрного сектора економіки.

In the article considered the problem of objective necessity and principles of state regulation of agrarian sector of the economy. It was revealed that due to their specific features, cyclicity of production agricultural sector can not be fully and on equal terms participate in the inter-industry competition. It was determined that the role of the agricultural sector should be viewed from various positions and, above all, from an economic, social, environmental and political. It is proved that the objective necessity of state regulation of the agricultural sector due to a number of reasons, which can be divided into two groups: specific, distinct from other sectors especially agriculture; imperfect market mechanisms in the regulation of certain aspects of the agrarian market. In addition, it clarified and systematized objectives, functions and principles of state regulation of agrarian sector of the economy.

*Ключові слова: аграрний сектор, державне регулювання, ринкова економіка, ринкові важелі, сфери впливу.
Key words: agricultural sector, government regulation, market economy, market leverage, spheres of influence.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Системний вплив держави на виробництво, зберігання, переробку і ринок сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, а також на матеріально-технічне забезпечення агропромислового виробництва викликає об'єктивну необхідність підтримки економічної рівноваги, пропорцій і доходів товаровиробників, а також досягнення найвищої економічної та соціальної ефективності функціонування аграрного сектора, продовольчої безпеки країни.

У силу своїх специфічних особливостей, циклічності виробництва сільське господарство не може в повній мірі і на рівних умовах брати участь у міжгалузевій конкуренції. Тому сільське господарство вимагає проведення активної і специфічної аграрної політики для збереження і розвитку цього важливого сектора економіки. Аграрна політика має багатовікову історію, в тому числі і державного регулювання, але саме зараз як теоретично, так і в плані реальної політики усвідомлено, на-

скільки важлива така аграрна політика та її державне регулювання. Перш за все, слід підкреслити дві основні тези — аграрний сектор в економічному плані не є самодостатньою галуззю, а продовольчий ринок — саморегульованим.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Враховуючи, що аграрний сектор є одним з основних галузей національної економіки, впровадження його раціональної підтримки є одним із основних завдань держави. Основні положення сучасних теорій державного регулювання та необхідності їх здійснення в аграрному секторі викладені в працях вітчизняних вчених, таких, як Л.М. Васильєва, М.Х. Корецький, М.А. Латинін, С.В. Майстро, П.Т. Саблук та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування об'єктивної необхідності державного регулювання аграрного сектора еко-

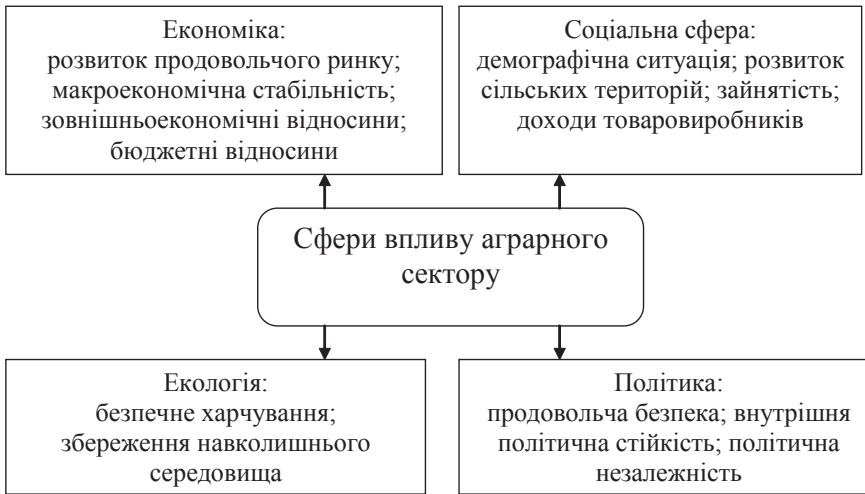

Рис. 1. Основні сфери впливу аграрного сектору

номіки та уточнення й систематизація цілей та функцій державного регулювання аграрного сектору економіки. Важливість цього питання обумовлює актуальність теми дослідження, логіку його побудови та зміст.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аграрний сектор — сукупність галузей економіки, включаючи сільське господарство, галузі виробничого обслуговування сільського господарства, і галузі промисловості, які здійснюють переробку, транспортування, заготівлю, зберігання сільськогосподарської продукції і доведення її до кінцевого споживача. Як галузь економіки, аграрний сектор забезпечує населення продовольством галузі промисловості сільськогосподарською сировиною та є основою безпеки країни, збереження сільського населення, його способу життя, забезпечення охорони природного ландшафту і навколишнього середовища.

Виходячи з цього, роль аграрного сектору слід розглядати з різних позицій і, перш за все, з економічної, соціальної, екологічної та політичної (рис. 1).

Таким чином, аграрний сектор є певною підсистемою суспільного виробництва, що включає в себе три сфери: групу галузей, зайнятих виробництвом промислових засобів виробництва для всіх галузей АПК і виробничо-технічним обслуговуванням сільського господарства; безпосередньо саме сільське господарство; галузі, зайняті заготовками, зберіганням, переробкою сільськогосподарської продукції, доведенням її в переробленому або свіжому вигляді до споживача.

Системний вплив держави на виробництво, зберігання, переробку і ринок сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, а також на матеріально-технічне забезпечення агропромислового виробництва викликано об'єктивною необхідністю підтримки економічної рівноваги, пропорцій і доходів товаровиробників, а також досягнення найвищої економічної та соціальної ефективності функціонування аграрного сектору, продовольчої безпеки країни.

У силу своїх специфічних особливостей, циклічності виробництва сільське господарство не може в повній мірі і на рівних умовах брати участь у міжгалузевій конкуренції. Тому сільське господарство вимагає проведення активної та специфічної аграрної політики для збе-

реження і розвитку цього важливого сектора економіки.

Об'єктивна необхідність державного регулювання аграрного сектору економіки зумовлена рядом причин, які можна умовно розділити на дві групи:

1. Специфічні, відмінні від інших галузей особливості сільськогосподарського виробництва:

- ризиковий характер сільськогосподарського виробництва, схильний до безлічі непередбачуваних факторів: посуха, повені тощо;

- нееластичність попиту на сільськогосподарську продукцію;

- швидкий технічний прогрес і

необхідність адаптації до нього як умова виживання.

2. Недосконалість ринкових механізмів у регулюванні окремих аспектів діяльності аграрного ринку:

- нездатність ринку запобігти небажаним наслідкам для сільськогосподарського виробництва — забруднення навколишнього середовища, деградація природних ресурсів тощо;

- тенденція до встановлення монопольного контролю над ринком [1].

У результаті розвитку сільськогосподарського виробництва, його індустріалізації, спеціалізації та комерціалізації сільськогосподарське підприємство виробляє продукцію за допомогою засобів виробництва, що поставляються різними галузями промисловості, а реалізує її в харчову промисловість, звідки вона надходить споживачам в переробленій та упакованій формі. У ролі постачальника продовольства виступає вже не сільськогосподарське підприємство, не саме сільське господарство, а в цілому продовольче господарство країни або транснаціональні продовольчі корпорації, що визначають положення на внутрішніх і міжнародних ринках продовольства.

Сільськогосподарське виробництво, як біологічний процес, пов'язаний зі складними біохімічними перетвореннями, з характером господарств — сівозмінами, багаторічними насадженнями, поголів'ям продуктивної худоби і т.д., є консервативним за своєю сутністю. Темпи зростання сільського господарства, навіть у сприятливих періодах часу, відстають від темпів зростання промисловості, тим більше торгівлі або сфери послуг. Середньорічний приріст світового сільського господарства оцінюється в 1,7%, а досягнення 2% щорічного зростання є високим показником. Сільськогосподарське виробництво, перебуваючи під постійним і непередбачуваним впливом навколишнього середовища, є в значній мірі ймовірним за своїми наслідками і поведінки. Такі біологічні системи не можуть досить швидко збільшувати обсяг виробництва і поставок на ринок у разі підвищення цін, і навпаки. Крім того, значна частина продовольства є швидкопсувною.

Слабка реакція сільськогосподарського виробництва на зміну попиту і коливання цін називається низькою еластичністю пропозиції в порівнянні з мінливим попитом або цінами. При цьому окремі галузі реагують

на зміни на ринку не однаковою мірою. Птахівництву, яке може найбільш швидко пристосовуватися до мінливих умов, потрібно близько року; свинарство відреагує на зміну стану ринку протягом трьох — п'яти років; м'ясного скотарства буде потрібно сім-десять років. У рослинництві ситуація ще складніша, навіть при дотриманні сівозмін, поліпшення агрофону і технічному озброєнні господарств. Для збільшення обсягів виробництва цукрових буряків або соняшнику потрібно досить значний період часу, не кажучи вже про багаторічні культури. Тому зростання попиту на 1% не супроводжується зростанням поставок продовольства також на 1%, і навпаки, отже, сільськогосподарське виробництво реагує на ринок не адекватно. Можлива навіть така ситуація, коли при зниженні цін господарства збільшують поставки продукції на ринок, щоб забезпечити приплив грошових коштів в тому ж обсязі для покриття поточних зобов'язань, тобто економічно вони поведуться обернено пропорційно до зміни цін [2].

Досить складна і економічна поведінка споживача на продовольчому ринку, оскільки споживання продовольства є фізіологічною потребою людини, це спосіб його існування, крім того продовольство йде і на господарські або економічні потреби. При досягненні максимального і мінімального рівня медичних норм споживання продовольства можливі негативні фізіологічні наслідки, в ряді випадків незворотні. Тому існують певні жорсткі рамки дій споживача і вихід за ці рамки супроводжується різким падінням попиту на продовольство. Продовольство — найважливіша для життя потреба, яку населення зобов'язане задовольнити хоча б в мінімальному розмірі. Таким чином, поведінка споживача, як і виробника продовольства, є досить консервативною.

Попит на продовольство також характеризується низькою еластичністю, тобто слабкою реакцією на зміну цін на ринку, пропозиції продовольства і рівня доходів населення. На кожен відсоток зростання цін, поставок продовольства і доходів споживача припадає менше одного відсотка приросту попиту. Ступінь зміни попиту в результаті зміни ціни або доходу показує коефіцієнт еластичності, який для більшості видів продовольства становить менше одиниці, в той час як по товарах тривалого користування (одяг, житло, автомобілі) може доходити до декількох відсотків. Це і відрізняє продовольчий ринок від більшості інших ринків. Звичайно, еластичність попиту не однакова для всіх видів продовольства, залежить від якості продукції, традиційно сформованих цін на продовольство. Високоякісне м'ясо має більшу еластичність ніж м'ясо птиці, або фрукти в порівнянні з дешевими овочами.

Поряд зі специфічністю і консерватизмом на продовольчому ринку — низькою еластичністю попиту і пропозиції, ціни на продовольство навпаки відрізняються високою еластичністю, різким коливанням на зміну попиту з боку покупця і обсягу поставок з боку поставальників продовольства.

Таким чином, нееластичність попиту і пропозиції, а також висока еластичність цін характеризують продовольчий ринок. Функцію балансування попиту і пропозиції на продовольство ціна може виконувати тільки у вузьких межах, але частіше різкі коливання цін супроводжуються деструктивними явищами, що

руйнують сільське господарство і ринкові відносини. Все вищевикладене підтверджує необхідність державного регулювання аграрного сектора економіки.

Ідеальний варіант це, коли попит повністю відповідає пропозиції, перетин кривої попиту і пропозиції в певній точці формує ціну рівноваги. Рівноважна ціна може бути зменшена і більш високе значення внаслідок втручання держави за допомогою додаткової поставки або скупки продукції на ринку.

Стримувати коливання цін в певному коридорі, таким чином, стабілізуючи ситуацію на ринку, можливо з використанням різних інструментів в рамках декількох підходів. Адміністративне обмеження цін, коли ціни фіксуються на певному рівні, зазвичай застосовується в надзвичайних обставинах (війни, стихійні лиха, перебої в постачанні продовольства, боротьба зі спекуляцією). В результаті держава переходить на регульований і нормований розподіл продовольства. Приклади таких систем мають місце в історії з усіма недоліками і можливими руйнівними наслідками: викривлення товарно-грошових відносин, дефіцит і непропорційний розподіл ресурсів тощо. Тому ці заходи можуть використовуватися в даний час тільки як надзвичайні в надзвичайних умовах, оскільки явно суперечать принципам і суті ринкової економіки. У нормальних умовах регулювання має здійснюватися виключно ринковими засобами, перш за все, шляхом створення товарних і закупівельних інтервенцій [4].

Держава також стикається з необхідністю регулювання аграрного сектора в зв'язку з тим, що сільськогосподарське виробництво в період науково-технічної революції, яку зараз переживають або пережили більшість західних країн, стає дуже капіталомістким, індустріальним за своїм характером. Колишнє сільське господарство спиралося і використовувало, перш за все, природні фактори, з відносно обмеженим залученням капіталу, але зараз сільське господарство (мається на увазі в високорозвинених країнах) — це дуже капіталомістке виробництво, причому потрібно також врахувати і достатню дорожнечу землі. Однак за своїм характером сільськогосподарське виробництво залишається біологічним, залежним від природних чинників, з нестабільною врожайністю. Чистий прибуток, навіть у найбільш розвинених країнах, у сільському господарстві відносно невеликий. У наявності досить серйозне протиріччя між відносно низькою рентабельністю сільського господарства, все ще невисокою порівняно з промисловістю продуктивністю праці, і потребою в капіталовкладеннях і припливі оборотного капіталу. Частково проблема вирішується за рахунок іпотечних кредитів, частково за рахунок державної підтримки. З урахуванням того, що сільське господарство є родоначальником доданої вартості, створеної по всьому ланцюгу: сільське господарство, закупівлі, доробка, переробка, транспортування, оптова і роздрібна торгівля. Тому був би справедливим перерозподіл цієї новоствореної вартості на користь її джерела — сільського господарства, яке поставлено внаслідок своєї капіталомісткості і біологічного характеру виробництва в найменш сприятливі умови.

У силу своєї просторової про-тяжності сільське господарство вимагає досить розвиненої та до-рогої фізичної та інтелектуальної інфраструктури (дороги, склади, система освіти, охорону здоров'я, сільськогосподарська наука, по-ширення знань, зв'язок тощо). Але при цьому низька рентабельність виробництва не дозволяє сільсь-кому господарству самостійно створювати і підтримувати таку інфраструктуру. Очевидна не-обхідність цілеспрямованої дер-жавної політики.

Одним з основних напрямів державної підтримки сільського господарства, товаровиробника є аграрний протекціонізм. Світовий ринок функціонує в умовах, коли світові ціни визначаються кращи-ми умовами виробництва країн-ек-спортерів. При цьому під кращими умовами виробництва розуміють-ся природні умови (грунт і клімат), економічні механізми, матеріаль-но-технічна база, а також розвине-на інфраструктура. Всі інші країни не в змозі прямо конкурувати з та-кими державами-експортерами.

Звідси і проведення в більшості країн протекціо-ністської політики щодо захисту вітчизняного вироб-ника, за рахунок системи мит, компенсаційних пла-тежів, субсидій тощо. Потенційні імпортери хочуть за-хистити свої внутрішні ринки і вітчизняного виробни-ка [3].

Васильєва Л.М. у своїй праці визначила прояви не-досконалості ринку, з яких витікають і економічні функції держави, які реалізуються через державне ре-гулювання, яке визначаємо як систему економічних ва-желів і стимулів, за допомогою яких держава впливає на розвиток економіки [1].

На рисунку 2 уточнені та систематизовані цілі й функції державного регулювання аграрного сектора економіки.

ВИСНОВКИ

Отже, з наведеного матеріалу стає очевидним, що в умовах сучасної ринкової економіки узгодження інте-ресів економічних агентів аграрного сектора досягаєть-ся за допомогою їх стимулювання і мотивації, які здійснюються з використанням ринкових і державних форм регулювання. Необхідне посилення державного регулювання аграрного сектора в тісній взаємодії з роз-витком підприємництва, що забезпечує саморегулюван-ня на мезо- і мікрорівнях. При цьому державне регу-лювання має створювати умови для адаптації товаро-виробників до ринку.

Література:

1. Васильєва Л.М. Об'єктивна необхідність дер-жавного регулювання аграрного сектора економіки /

Рис. 2. Цілі та функції державного регулювання аграрного сектора економіки

Л.М. Васильєва // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 15. — С. 96—99.

2. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці / М.Х. Корецький. — К.: Видво УАДУ, 2002. — 260 с.

3. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання: [монографія] / М.А. Латинін. — Х.: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2006. — 320 с.

4. Майстро С.В. Стратегія державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації / С.В. Майстро [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-1/doc/2/09.pdf>

References:

1. Vasil'ieva, L.M. (2011), "The objective necessity of state regulation of agrarian sector of economy", *Investment: practice and experience*, vol. 15, pp. 96—99.

2. Korets'kyj, M.Kh. (2000), *Derzhavne rehuliuвання ahrarnoi sfery u rynkovij ekonomitsi*, State regulation of agrarian sector in a market economy], UADU, Kyiv, Ukraine.

3. Latynin, M.A. (2006), *Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy: mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання*, The agricultural sector of Ukraine's economy: government regulation mechanism], KhRSA, Kharkiv, Ukraine.

4. Majstro, S.V. (2009), "The strategy of state regulation of agro-industrial complex of Ukraine's strategy in the context of globalization", available at: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-1/doc/2/09.pdf> (Accessed 20 June 2016).

Стаття надійшла до редакції 03.07.2016 р.